

Szakó László

A harmadvirágzás lírája

„A magyar irodalom egyik fehér foltja: a szlovákiai magyar irodalom. Irodalomtörténeti fejezete máig sincs megírva, összegezője, összefoglalója még nem akadt” — állapította meg néhány évvel ezelőtt Fábry Zoltán. A megállapítás napjainkban is helytálló, való igaz. A rendszerezés, az értékelés csak most van folyamatban. Igaz, a csehszlovákiai magyar irodalomról már 1927-ben írt egy kis könyvet az Irodalomtörténeti Füzetek kiadványsorozatban Farkas Gyula „**Az elszakított Felvidék magyarságának szellemi élete**” címmel. Ez az írás azonban nacionalista szemléletű. Hasonló szellemben, de sokkal nagyobb tárgyi ismeretek alapján foglalkozott a szlovákiai magyar irodalommal a szlovákiai magyar kulturális élet egyik szervezője, Sziklay Ferenc, később Keller Imre is az „**Irodalmi mozaikok**” című könyvében.

A szlovákiai magyar irodalom értékelése szempontjából Fábry Zoltán, Csanda Sándor, Turczel Lajos munkássága a legjelentősebb.

A szlovákiai magyar irodalommal foglalkozó tanulmányírók és kritikusok közül csupán néhányat említettem, akiknek írásaiból több-kevesebb tanulságot meríthet e tárgykör iránt érdeklődő olvasó. A mai csehszlovákiai magyar költészet megismerésében, megértésében eligazíthat a néhány soros visszapillantás, idézése a múltnak, és irodalmunk körül keringő vitának, polemikának.

A csehszlovákiai magyar irodalom az első világháború után, a Csehszlovák Köztársaság létrejöttével keletkezett, s a több mint fél évszázados történelmi fejlődésnek és az ezzel járó politikai változásoknak megfelelően három „virágzásra” osztható: Az első időszak (Első virágzás) húsz évig tartott. (1918—38) Alapozás volt ez a semmi talaján.

A második időszak (Másodvirágzás) tíz évig tartott (1938—48). Csanda Sándor szerint, „szomorú évek, néma évek, melyek azonban a próbatét és igazoltság, a hűség és kitartás esztendei is.”

A harmadik időszakot (Harmadvirágzás) 1948-tól tartjuk nyilván.

Az irodalom fellendülése a Bécsen keresztül Csehszlovákiába érkező magyarországi politikai emigránsoknak is köszönhető, akik között különböző világnézetű írók és publicisták voltak. Az emigránsok adták ki Csehszlovákiában Tűz címmel az első jelentősebb folyóiratot, amelynek a programadó vezércikkét így fogalmazták meg: „Az ún. politikát távol akarjuk tartani a Tűztől... Fertőtleníteni akarjuk a háború mérgeitől megfertőzött emberi lelkeket... A kultúra közös platformján akarjuk közelebb hozni a magyar, szlovák, cseh lelkeket, és főleg a kultúra platformján akarjuk összehozni és egyesíteni a szertehúzó és ezért gyengülő magyarságot, magyar erőket... Együtt élünk, fizikailag együtt élünk a szlovák és cseh néppel. A lelki közeledés útjait is egyengetni akarjuk e hasábokon. Figyelemmel akarjuk kísérni a szlovák és cseh — később a román, szerb és horvát kultúra életét, evolúcióját, munkáját, főleg irodalmát és művészetét, s ebbeli eredményeiket, különösen írói és költői termékeiket meg akarjuk ismertetni a magyarsággal...”

A kommunista emigrációt, az állampolgári jog megtagadásával néhány év elteltével kitiltották Csehszlovákia területéről. A feladat az itt élő írókra nehezedett. Fábry Zoltán 1939-ben a Korunkban a következőket vallja: „A kezdet kezdetétől a vox humana népének neveztük magunkat... Volt egy hitünk, volt egy célunk: a szlovenszkói magyar szellemiség lesz az archimédeszi pont, mely kiforgatja sarkaiból

az eddig volt, tespedt, konok, elszenesedett magyar életet. Számkivetett magyarok voltunk, de új érintkező pontok, veszélyben, de haszonnal élők. Most láttunk és többet tudtunk, új hangokra fülelhetünk, és lemerhettük eddig volt igéinket. Légküzben álltunk, átestünk gyermekbetegségeken, de megálltunk férfitalpakon. Szlovénzkóiak lettünk, elkülönült elkülönítettek, mások, új magyarok. Mi előbb gyerekes hittel, később teljes tudatossággal csak egyet éreztünk: misszióink igényét, jogát és kötelességét . . . Európa volt a hazánk, szegény nemzet szerelmünk, népképviselőt a mértékünk és emberség a magyarságunk. Csak az volt és lett magyar, ami ember-séges volt, és nem megfordítva . . .”

Ma már a csehszlovákiai magyar irodalom félszázados múltja tekinthet vissza. Ha visszatekintünk múltjára, megállapíthatjuk, hogy nagyrészt még ma is a lehetőségeknél, a terveknel, a kisebbségi helyzetet tükröző humanista programoknál tart. Az új, most már szocialista haza kétségkívül lehetőségeket, humánus szellemi küldetést is tartogat számára, de ugyanakkor azt is megállapíthatjuk, hogy eddig igen kevés pozitív eredményt, csekély számú maradandó alkotást tarthatunk számon. Turczel Lajos írását idézve: „A szlovákiai magyar irodalom a maga első-, második- és harmadvirágzásból álló folytonosságában — sértődés ne essék! — tipikusan középszerű irodalom. Nincsenek és nem is voltak József Attilái, Móricz Zsigmondjai és Illyés Gyulái: A leendő lángész isteni fáklója itt még nem gyulladt meg sehol. legfeljebb itt-ott gyulladozni kezdett. Az első- és másodikvirágzás idején talán Győri Dezső költészete termelte ki legnagyobb mennyiségben a fákló lángalobbanásához szükséges hőfokot. Tematikájával és problémáival európai színvonalú költészet volt ez és a szlovákiai magyar etnikum népi és egyetemes emberségét megrázó hitelességgel fejezte ki. A forma egyenértékű kieriése hiányzott talán még ahhoz, hogy Győri költészete elérhesse a legjobb európai mértéket.

Hogy most, a harmadvirágzás idején — amelyre egyes kivételtől eltekintve szintén jellemző a középszerűség — ki lesz az, és lesz-e egyáltalán olyan, aki lángra lobbantja azt a bizonyos fáklót, arra vonatkozólag egyenlőre csak jósolni lehetne.” (Írások mérlegben 10. old.)

Fél évszázad tapasztalataira, irodalmi termésére támaszkodva már meg lehet határozni, melyek nemzetiségi irodalmunk speciális sajátosságai, általánosítható jellemvonásai. Legutóbb Deme László írt e problémáról figyelemre méltó tanulmányt az Irodalmi Szemle 7. számában, s többek között megállapítja: „Azokkal kell hát tartanom, akik úgy látják, hogy a nemzetiségi kultúrák önálló mikro-kultúrák, éppúgy, mint a nemzeti; csak éppen több előnnyel és több hátránnyal. Előnyük az, hogy külső forrásaik bővebbek és közvetlenebbek: a magyar nemzeti kultúra anyagából nyelvi, a velük egy államban élő népek kultúrájából meg eszmei korlátok nélkül válogathatnak. De hátrányuk, hogy válogatniuk kell, önállóan és sajátos módon; s hogy saját produkciójuk számára kedvezőlenebbek a feltételek, mint a szervezett kultúrélettel és minden kultúr-intézménnyel rendelkező nemzeteknek. De akkor is: kell produkálniuk és kell vállalniuk, mert minden mikrotársadalomnak az a sajátja, amit maga hoz létre, vagy maga adaptál önmagához és önmagának.”

A csehszlovákiai magyar irodalom szerves része az egyetemes magyar irodalomnak, egyesek szerint azonban megkülönböztető (negatív vagy pozitív) jegyei is vannak. Mások szerint „a nemzetiségi irodalmunk kapcsolatban áll mind a hazai, mind a magyarországi nemzeti irodalommal, de egyiknek sem része, hanem önálló jelenség”. Az egyetemes magyar irodalommal való kapcsolat sok probléma megoldásában segíti irodalmunkat, mert irodalmunk ott szélesebb körű és műveltebb olvasóközönségre talál, kritikai megítélése tágabb horizontú, szubjektív nézetektől mentes lehet. Irodalmunk színvonala elsősorban az írók tehetségétől, műveltségétől, szorgalmától, a környezet és a kritika támogatásától függ. Ezért nem elégedhetünk meg csupán annak a megállapításával, hogy a szlovákiai magyar irodalomban nincsenek olyan nevek, mint Móricz Zsigmond, József Attila, Illyés Gyula és mások; hanem keresnünk kell a lemaradás okait, hogy azokat megdönthessük. Arra az igazságra gondolok, amelyet Mács József egy anketon vetett fel: „Előbb a valóban komoly művek, a szlovákiai magyar társadalmat tükröző regények lássanak napvilágot, s csak ezek megjelenése után beszéljünk szerepről és küldetésről a cseh, a szlovák és a magyar irodalomban. S mi vitatkozzunk azon, vajon a prágai vagy a budapesti

siker jelentene-e számunkra eredményt. Akármilyen furcsán is hangzik, irodalmunk csak Budapesten keresztül törhet be Közép-Európába és a világba. Regényeink és versesköteteink Budapesten keresztül juthatnak el leghamarabb Prágába is.” (Irodalmi Szemle, 1966. 255.)

A csehszlovák-magyar irodalom feletti polemika nem ért véget. Napjainkban is kemény, de igaz vita folyik. Czine Mihály a Kortárs 7. számában Harmadvirágzás c. írására Bábi Tibor az Új Szó-ban (VII. 13.) Hídszerep és emberségigény című írásban válaszol.

Ha már őszinte szívvel kinyilatkoztathatjuk, hogy a csehszlovákiai magyar irodalom az új államba szakadt magyar lakosság létének és nemzeti öntudatának természetes és törvényszerű megnyilvánulásaként jött létre, de az irodalmi élet kibontakozásához csak a nemzeti és szociális elnyomás által korlátozott gazdasági, politikai és kulturális előfeltételek szolgálhattak alapul. Azok a tényezők és feltételek, amelyek a kisebbségi helyzet kialakulását és fejlődését determináló erővel befolyásolták, az irodalmi életben is teljes mértékben érvényesültek, és kedvezőtlen hatásuk a kisebbségi irodalom alacsony művészi színvonalában, anyagi ellátatlanságában és szétforgácsoltságában, szervezetlenségében mutatkozott meg.

Ami a kezdetlegességet, színvonalhiányt illeti, annak alapvető okait Fábry helyesen állapítja meg: „Szegények voltunk és kevesen: a semmi talaján újat kezdők. Nem voltak tapasztalataink, hagyománynélküliek voltunk, ismeretlenek s szervezetlenek.” Valóban, a „semmi talaján” indult útnak. Azon a területen, amelyen a csehszlovákiai magyarság él, 1918 előtt sohasem létezett olyan regionális irodalom, mint Erdélyben, mert az erdélyi magyar irodalom regionális jellegét és tradícióját az erdélyi történelem adottságai alapozták meg.

A líra fejlődése

A csehszlovákiai magyar szellemi élet szinte teljesen megbénult 1945 után. A háború után 6—7 évig nem volt Szlovákiában magyar irodalom, mert a csehszlovákiai magyar nemzetiség elvesztette állampolgári jogait, s főként az értelmiséget diszkriminációs intézkedések sújtották. „Perben állunk, embertelen perben, és perünk azon fordul meg: van-e még hitele, létjogosultsága, szava és súlya a humánumnak? Ha nincs, akkor elvesztünk. De akkor velünk és általunk a közép-európai szektoron kioltják a fényt, mert mi a humánus jogán perlekedtünk: ennyi és nem több volt a tétünk és védelmünk” — írta Fábry Zoltán 1946-ban A vádlott megszólal c. esszéjében.

A magyarság helyzete 1948-ig rendezetlen maradt, nem volt sajtója, sem iskolája. A magyar értelmiség nagy része Magyarországra költözött. 1948. februárja a szocialista fordulat hónapja Csehszlovákiában. A Klement Gottwald vezette kommunista párt teljes egészében kezébe vette az ország irányítását, amely néhány hónap alatt megvalósítja a még függő kérdések rendezését. Fokozatosan sor kerül a csehszlovákiai magyar nemzetiség egyenjogúsítására. 1948. decemberében megjelent az első magyar hetilap, az Új Szó, 1949-ben megalakult a CSEMADOK.

1949-től kezdve sorra jelennek meg újabb magyar lapok, mint az Új Ifjúság, Pionírok Lapja (1968-tól Tábornéző), Kis Építő, Szabad Földműves, Nő, Alkotó Ifjúság, Fáklya.

1958-tól megindul irodalmunk legfontosabb fóruma, az **Irodalmi Szemle. Fórum** címmel állandó irodalmi melléklete van a CSEMADOK képes hetilapjának, a Hétnek is. Az említett folyóiratok hasábjain rövidesen új szlovákiai magyar írók — főként lírikusok — jelentkeznek.

Az 1948. óta fejlődő új szocialista irodalmunkban két korszakot különböztetünk meg: az 1950—56-os évek a kezdet és a szocializmus időszakát jelentik, 1956-tól pedig a művészi elmélyülés, a mennyiségi gyarapodás jellemző az irodalmi életre. Az újjászülető irodalom a sematikus értelmezett szocialista realizmus jegyében indult, az irodalmat teljesen alárendelte az aktuális politikai kérdéseknek (pl. mezőgazdaság kollektivizálása, harc a burzsoá ideológia ellen, a dolgozók átnevelése stb.)

1951-ben a Szlovák Írók Szövetsége mellett magyar szekció alakult, amely már megvitathatta az 1952-ben kiadott első verseskötetet is. Az *Alkotó Ifjúság* így számol be erről az eseményről: „Megjelent a felszabadult csehszlovákiai magyar költészet első büszkesége, Dénes György: **Magra vár a föld** című verseskötete. Ezt vitatja meg a munkaközösség, hogy tehetséges költőnek hozzásegítse hiányosságai felszámolásához, a szocialista realizmus alkotó módszerének elsajátításához. A kötet alapos kiértékelését Gály Olga elvtársnő olvasta fel. Rámutatott Dénes költészetének értékére, ragyogó képalkotó készségére, időszerűségére, szépségére, amely mögött ott érzi az ember a felszabadult hazát és az új életet építő embert. Dénes hibájának róttá fel, hogy a költészetében csak futólag emlékezik meg a Szovjetunióról, és nehezen reagál a nemzetközi eseményekre. A *Magra vár a föld* c. kötet a sematizmustól sem mentes. Például Sztálinról írott vers. Gály elvtársnő a költő legnagyobb hibájának tartja, hogy túl könnyen, szinte idillikusan mutatja a mi életünket, mint-ha nap mint nap nem kemény harc tűzében születne a jövő.”

Dénes György első verseskötete **Magra vár a föld** ilyen témakörű ciklusokat tartalmaz: Békét, békét a nap alatt; Álmodokban láttam a jövőt; Ma valóság, tegnap csak álom; Néked szólnék ma ez az ország; A szocialista haza énekel. A népdalok ritmusa közérthető politikai tartalom jellemezte az első verseket; ma már mindezt sematikusnak tartjuk, de akkor forradalmi pátozzsal hangzott. Későbbi kötetei: *Kék hegyek alatt* (1955), *Hallod, hogy zengenek a fák?* (1962), *Évek hatalma* (1966).

Dénes György költészetéről Turczel Lajos ír találon *Írások* mérlegen 115. oldalán: „Dénes komoly költői adottságokkal indult, többek között pompás költői színérezéssel és dús nyelvi készséggel. Ezeket az értékeket azonban túlhatott termékenységgel nagyon sok alkalommal könnyelműen elfecsérelte és a művészet csengő arany helyett kongó rézpénzre: frázisra és giccsre változtatta. Az irodalmi életben bekövetkezett „**kiőzánítások**” az ő költészetét szinte telitalálatként érték és érthető válságba sodorták . . . Dénes járt az eszükben akkor is, amikor azokról a kézzelfogható értékekről szoltunk, amelynek líránkban éppen „**kiőzánodásnak**”, válságbajutásnak, változásnak a pozitív következményei . . . Örülünk ennek a szép művészi fejlődésnek.”

„A mélyet még mélyebbre ásom,
mert a magasba, messze vágyom.
Föl, föl az egek peremére,
az olthatatlan örök fénybe.

Dénes György, az „*Új Szó*”-ban így fogalmazta meg az új költők indítékát: „Sok dolgozó kezében megmozdul a toll. A cél, hogy örömeink, jövőbe vetett hitének ezúton is kifejezést adjon.” Ez a megállapítás egyúttal Dénes György költészetének legjobb meghatározása is. Költészete nem elsődleges talajból fakadó lírai élmény, csupán a pártosság, az öröm és a lelkesedés egyik módja. Költészete ennek megfelelően konstatáló líra, megelégedetten megállapító öröm. Majdnem minden verse a jövőbe tárulkozik, de jót csak ott alkot, ahol a múltból lendül neki a manak.

„Amerre nézek — látó szemmel,
minden a munka dicsősége:
gyár, gép és betonút,
kövér rozsnak vetése”

Ezekben az években a művészi alkotást a fizikai munkához hasonlítva értékelték, s úgy vélték, az irodalmat feladatként, munkateljesítményként is létre lehet hozni. A Fáklya irodalmi pályázatának értékelésében (1952. 3. sz.) olvassuk: „A pályázat megmutatta, hogy népi demokráciánk nemcsak a munka területén nevelélenjáró dolgozókat, hanem tollat ad a fiatalok és öregek kezébe, amely épülő új rendünkről, a szocialista haza szeretetéről, gazdagon kitaruló életünk lehetőségeiről, építő törekvéseinkről és békeharcunkról versben és prózában egyaránt valljanak fiatalos hittel és lendülettel, sok versünk foglalkozik békeharcunk kérdésével. Az idősebb jelentkezők inkább a sötét és keserves múltra tekintenek vissza, a szegénység és megaláztatás, a kizsákmányolás emlékeit idézik.”

A versekre kiírt pályadíjakot egyébként kezdő költőink nyerték: Dénes György, Gyurcsó István, Szücs Béla.

A szlovákiai magyar irodalomra az ötvenes elején jellemző volt mind a szocialista országokban ekkor általában uralkodó sematizmus és dogmatizmus, mind a kezdetlegesség és a provincializmus. A változást, megoldást az ideológiai képzettség elmélyítésében, a dolgozókkal való közelebbi megismerkedésben látták. A második verseskötetről Gály Olga: **Hajnali őrsegen** c. kötetéről a kritikusok ezt állapítják meg: „A költő hiányos életismeretét sokszor jelszavak mögé rejti. Ilyen verse a **Milliók toborzó**. Ebben a versben nem sikerült pátosszal pótolni az életismeretet, így verse sematikus, jelszavas vers lett, elvont fogalmakkal, költői képek nélkül.” A hiba kijavítását pedig így képzelték el: „Első kötete arra kötelezi, hogy ismerje meg az országot. Verseinek szűk tartalmi keretét tágítani kell. Tanulmányozza verseinek hőseit, hogy közvetlenebbül irhasson róluk. (Fáklya, 1953. 686. 1.)

A születő új irodalmunk bölcsőjénél Dénes György, Gály Olga mellett ott találjuk Gyurcsó István munkásköltőt is. Szókimondó, merész és bátor. Elsősorban verseinek mondanivalójával hat. A mélyből jött, a szegénységből, a nyomorból, hogy a szocializmus hajnalhasadásával megváltozott társadalomban a felszabadult ember keresetlen, közvetlen szavával formálja verssé dolgozó népünk, a proletáriátus érzéseit, gondolatait.

Ezzel a szlovákiai magyar költészetben külön helyet vívott ki magának. Gyurcsó köteteiben (Versek, Termő időben, Percmutatók) meglep a téma — és élménygazdagság. Ennek a költőnek van miről írnia, az alkotásra legtöbbször igazi, átélt élmények készítetik, sarkallják. A múltra emlékezni nála: törvény.

„Nem voltunk rosszak, csak a szegények
búja, baja feszegette szívünk.
Káromkodás férgi rágták
mélyre a sebet és dideregtünk.
Testvéremet durván bokán rúgtam,
ha néki jutott a nagyobb kenyér.
S amíg jajgatva, féllábon ugrált,
elejtett kenyérét megettem én.”

Gyurcsó jól tudja, hogy jó verset csak kiérett mondanivaló eredményezhet.

„Hazajöttem: Ó, ölelj magadhoz!
Mutass utat a további harchoz;
hogy önmagamban győzsek a bajon;
mert a győzelmet nagyon akarom.
Itt akarok lenni ember, magyar!”
(Szülőföldemhez tartozom)

Amikor a magyar falvak éjjelére beleüvöltöztek a szirénák az emléket így őrzi meg:

„Megy a vonat, ráng, riad a két tehén,
karikához kötött kőkötelén.
Társam oly szelíden — alig hallom —
csittit és simit a riadt barmon.
Megy a vonat! Tépett gyökérrel, négyen,
mi a sok közül, kényszerült vándorok,
ülünk a vagon kapujában, jövőnk,
holnapunk egén nincsenek csillagok.
— Hazát cserélek! Hol az én hazám?!
Milyen törvény ül rajtunk ostobán?”

Megrendítő érzékeltetése ez a burzsoá nacionalizmus szülte ezernyi kis magyar tragédiának. Gyurcsó nagy érdeme, hogy ezeket a tegnapi fájásokat versbe foglalta: dokumentálta. De a ma csendéletéről is plasztikus képet fest.

„Mindegy most, szelet vagy karéj,
Mindnyájunk asztalán kenyér
domborul hóabrosz alatt,
hol eddig hiányzott falat
és árpalepény volt soron . . .”

Ez az új kenyérszelő élet a szerelemnek is új ízt ad: „Azt akarom, hogy felvidámitson, munkára serkentsen a szerelem.”

„Ha mellém ülnél, még elmondanám,
hogy tegnap reggel az eső után
egy kis csikó lába eltörött;
futott, futott és nagy örömeben
nem látta a bajt s az út gödrében
elterülve, bután felnyögött.”

A harmadvirágzás első érleltjei közé tartozik Bábi Tibor is. Már az ötvenes évek elején feltűnt merészen dobbantó, harcos költészetével, s kezdettől fogva eredeti egyéniségének, a sémától elütőnek látszott; s rövidesen ő lett a legnépszerűbb csehszlovákiai magyar költő. Az akkori költők közt Fábry is őt tartotta a legtehetségebbnek, a vox humana folytatójának. Nála az élmény erején dől meg minden.

„Írj igazat!
Írj egyszerűen,
hamis póz és pátosz nélkül.
Versed magától megszépül,
s olyan lesz mint a fiatal fa,
mely él, virágzik, nap felé tör,
akkor is, ha nem akarja.”

Ars poeticájának megfelelően ő az egyetlen, akinél a témaindítás a tegnapi neuralgikus pont utórezgéséből fakad. Olyan kényes kérdésekről énekelt, amelyek még akkor elevenre tapintóak voltak.

„Magyar vagyok, magyar,
ki hazájában is hontalan volt,
kit két ország is megtagadott.
Köszönöm forrón a pártnak,
mely visszaadta méltóságom
— jogot és hazát adott . . .”

„Itt van, ez itt a te hazád!
hol minden fűszál ismer téged,
s a nép — bármi nyelven beszél
— mégis, mégis ez a te néped . . .!
Nem a régi rabszolga nép!
Egymásra tört, gyilkot nem ragad.
Kéz kezet fog. Épít serényen,
békés, büszke, boldog és szabad!
Ilyennek akartad régen,
álmaidban ilyenek láttad.
Álmod valóra vált, s büszkén
vallod magad a nép fiának . . .”

A szabadságot, érettséget, szocializmust, emberséget, közösségi szolidaritást szebben, igazoltabban nem énekelhette volna meg költő. Bábi nem húnyt szemet semmi felett: a ma nehézségeit csakúgy nem kerüli el, mint a tegnapi sebeit. Nála „kemény kőpárna a jelen”. Szépek és igazi belső átéléstől fűtöttek Bábinak a néppel való teljes összeforrottságát mutató versei is: A dolgozó nép hú fiaként vallja magáról a költő:

„A népe vagyok és — tettben, vágyban,
minden kis szóban, rejtett gondolatban,
s mindent megkapok már, mert magamat,
egész valómat régen odaadtam.”

A proletár nemzetköziségből fakadó népisége alkalmassá teszi a költőt arra, hogy költői programjába a haladó emberiség egész múltjából minden maradandó értéket felöleljen:

„Pannoniustól József Attiláig,
ami szép, minden az én örökségem.
Görög bölcséktől, Lenintől tanulok,
s megférek mindenütt jó békeességben.”

Bábi Tibor első kötete: Ez a te néped (1954.) felkeltette a figyelmet, a második: Hazám, hazám (1955) pedig nagy eseménynek, irodalmi körökben szenzációnak számított, eredetisége és eszmei mondanivalója folytán. Bábi későbbi költészetében is a gondolati líra uralkodik; társadalmi, filozófiai, hazafiság, internacionalizmus, költői és nemzeti öntudat áll újabb köteteknek középpontjában. Válogatott versei 1968-ban, **Se elevenen, se holtan** címmel jelentek meg.

Bábi mellett főként Oszvald Árpád tűnik ki az első lírikus nemzedékből. Ember-szeretet, szerenységet sugárzó költészete faluról hozott élményekből táplálkozott:

„... egyszerű szavakkal beszélek,

ahogy beszélgetnek a parasztok

(Csak egyszerű szavakkal)

Verseim hangját, — hogy tisztán szóljanak —

a dolgozó nép adja meg nekem

(Vadvirágok)

A társak közül ő volt az egyik, aki legsikeresebben állta ki a költészet próbáit. Négy önálló verseskötete jelent meg: Tavasz lesz újra (1956), Júdása én nem lehetnék (1959), Földközélen (1965), *Laterna Magica* (1967).

Oszvald a néptől kapta erejét, a néphez való mély és törhetetlen ragaszkodása tette és teszi őt igazi költővé. Oszvald leghatékonyabb, legjellemzőbb kifejező eszköze ma is a költői kép maradt.

Felhő száll: szürke folt,

az ég tengerén magányos csónak

Este a fal alján

Mint üvegyöngyöklet csitri lányka

a múlt emlékeit fűzőm láncba.

Oszvald Árpád költészetéről Kovács Kálmán ír találóan. (Kritika 1967. 8. számában.)

Három fiatal költő címen (1954) Oszvalddal és Török Elemérrel közös kötetben tűnt fel Veres János rimaszombati költő és műfordító. Első önálló verseskötete, az 1955-ben kiadott **Ifjú szívem szerelmével** olyan költőt mutat be, akinek a legjellemzőbb tulajdonsága a lelkesültség, az emberi jóság és a jövő iránt érzett határtalan bizalom. Veres János lelkesültsége elsősorban egyéniségéből, lelki alkatából fakad. Ebből a versesgyűjteményből árad: egy ifjú szív szerelme a szép és jó: az élet, a szocializmus, a bátorság és az irodalom iránt. A nemrég megjelent második kötetének, a **Tüzek és virágok**-nak a címe ismét rendkívül találó. A kötetről Turczel Lajos írja:

„**Tüzek és virágok** verseinek nagy része azt mutatja, hogy Veres János életpályája, a valósághoz való értelmi és érzelmi viszonyulása felnőtt komolysággá s férfiszemvedéllyé érett, a felszín csillogásaiban kielégülő látása pedig mélyre néző és okokat kereső szemléletté nemesedett... Az új kötetben is töretlenül megőrződött, megőrződhetett: az emberi jóság hite, vágya és akarata... Veres verselése kétségtelenül sokat gazdagodott, izmosodott. De korántsem érte el még azt a fokot, amelyet tőle már szeretnénk: a művészi önkonómiát és kiegyensúlyozottságot, a versanyag és formálózóközök feletti biztos uralmát...”

A paraszti sors mélyéről indult el Csontos Vilmos, akinek első verseskötete még 1932-ben jelent meg. Azóta is a falu költője maradt: verseiben a paraszti élet gondjait, csöndes örömeit és fájdalmait éneklie meg. Ha végig olvassuk válogatott versesgyűjteményét, a **Kell itt a szó**-t, azt látjuk, hogy Csontos költészetébe szinte beleépült az elmúlt harminc esztendő.

„A költő sorsa ez: dalolva

Járni, könnyesen, meg nem értve,

S csorbult hittel, egyre remélve

Menni és naponként rátalálni

A szenvedésre.”

„Ma költő vagyok, lantot pengefék,
Pislogó tűzre venyigét rakok.
Holnap a gyalupadnál görnyedek,
Aztán nyár jön, s arató vagyok.”

Csontos Vilmos költészetéről Fábry Zoltán írja meg az igazságot. „Csontos költői érdeme: az őszinteség és egyszerűség. Ahol az eredendő adottság ellen vét, ott törvényszerűen kisiklatja a verset... Csontos élményszegénysége költészetének színképét bizonyos fokig elszűrkíti. Ahogy eltávolodik kézzelfogható élményeitől, úgy szűrkül pátosszá a verse is. Régi versei; élményversek. Kezdő szerelmi lírája, majd tollat, kapát és gyalut válogató mondanivalója a legjobb, mert realitás. Új versei himnikusak, általánosítók, a sorokat itt-ott optimista-görcs lázítja... Amit Csontos Vilmostól fejlődése érdekében kívánunk és várunk, az nem más, mint élménygazdagság, élménykihasználás és így versgazdagítás...” (Fábry: Harmadvirágzás) Csontos Vilmos válogatott gyűjteményét 1968-ban **Csendes lobogással** címen adta ki a Madách Könyvkiadó.

Zala József egy táj, egy kis országrész költőjének mutatkozik be. Zala kiegyensúlyozott, szemlélődő, leíró költő, nem eléggé lírikus egyéniség. Családi költészetéből pedig példás harmónia, szerénység és igazi férfiszeretet sugárzik. A **Csallóközi út-
raivaló, A két Duna között** című kötetei egy dinamikus hajlamú költő jóra, szépre nevelő szándékát tükrözi. A kötetek számos szonettet őriznek.

A Pestről származó **Monoszló Dezső** csak az ötvenes évek közepén közeledett a szlovákiai magyar irodalomhoz. Első kötete: **Egyszer élünk** (1959) elég hűvös fogadtatásban részesült, de ma már egyike a legaktívabb lírikusainknak. Újabb kötetei: **Virrasztó szerelem** (1965), **Töltésszimmetria** (1965), **Csók** (1966).

Az említett költőkhöz tartozik még **Farkas Jenő**, akinek önálló verseskötete: **Csendország** (1965 címmel jelent meg. Ide sorolható még **Rác Olivér** is, akinek igen impozáns és rendkívül népszerű verseskötete 1958-ban **Kassai dalok** címmel jelent meg.

A felszabadulás utáni líránkban tehát Dénes György, Gály Olga, Gyurkó István, Babi Tibor, Ozsvald Árpád, Veres János, Monoszló Dezső, Zala József és Török Elemér jelentik az indulást, és jelölnek egy évtizedes fejlődési szakaszt.

A magyarság politikai és kulturális helyzetének rendezése után irodalmunkban a líra bontakozott ki leghamarább. Az első évtizedben tehát a líra mutatta a legbiztatóbb fejlődési ütemet, annak ellenére, hogy művelői kivétel nélkül új emberekből, kezdő költőkből kerültek ki.

1952 és 1953-ban egy-egy lírai kötet látott napvilágot, 1954-ben kettő, 1955-ben pedig négy. 1955 után a kötetek száma csökkenni kezd. 1956-ban már csak két verseskötet került kiadásra. 1957-ben pedig már egy sem.

„Ennek okát tényekkel bizonyíthatjuk,” — írja Turczel Lajos Írások mérlegen című könyvében: „Irodalompolitikánkat és könyvkiadásunkat 1950 és 55 között nagyfokú jóindulat és a művészi követelményekkel szemben tanúsított engedékenység jellemezte. Örültünk minden kimondott és írott szónak és nem méricskeltünk aggályosan, nem osztályoztuk szigorúan — a súly és külső szépség szerint — a marandóság igényével elhangzott szavakat sem. Azt sem szabad elfelejteni, hogy az 1950—55-ös évek még a szemiatizmus virágévei voltak... A mi irodalmunkban nem működik teljesen hiánytalanul és hibátlanul a rostarendszer sem. Irodalmi életünkben — a harmadvirágzás kezdete óta — hiányzik az az intézmény, amely egy automatikusan működő, magasabb szintű, finomabb rostarendszer feladatát kellene ellátnia: az irodalmi alap... Az a lírai antológia, amelyet a jelen pillanatban a fellépő költőnemzedék számára olyan fontosnak tartunk, természetesen nem pótolhatja teljesen az irodalmi alap szerepét.”

A harmadvirágzás úttörői csak később eszméltek rá azokra a súlyos fogyatékos-
ságokra, amelyek munkájukat, termésüket jellemezték. A kijózanodás, kijózanítás kissé túlságosan is töményen jött számukra. Lírikusaink költészete valahogy eldugult, elapadt, hangjuk elrekedt és keserűvé, pesszimistává vált.

A kijózanításoknak, a kegyetlen önismeretre-döbbségeknek sorozatában végül eljött a XX. kongresszus is, amely kimondta azt a nagyon sokszor jó szándékúan eltitkolt igazságot, hogy a szocializmus építése sem mentes a tévedésektől és nehézségektől — és ezt a tényt sem a politikai, sem az irodalmi életben nem szabad elhallgatni, nem szabad letagadni. És ekkor jött az igazi kritika, művészi elemzés — elsősorban Fábry „Harmadvirágzás”-a és „Kevesebb verset, több költészetet” című írása — amely biztató és buzdító jellege ellenére is ugyancsak mellbevágott. A kellemtelen igazságokat beolvadó kritika volt ez.

Később nemcsak az irodalmi alkotásokkal szemben támasztott követelmények és igények nőttek, hanem a művek művészi színvonala is emelkedett. Különösen vonatkozik ez a lírára, és azon belül is a legújabb nemzedékek, indulóknak a produkciójára. „Lírai utánpótlásunknak már négy-öt olyan költője is van, akinek természetlagon felülmúlja az eddig kiadott verskötetek átlagos színvonalát” — írja Turczel Lajos (Írások mérlegen, 104 l.)

1956 körül tűnik fel a szlovákiai magyar sajtóban az újabb költői nemzedék: Cselényi László, Fecsó Pál, Gyüre Lajos, Kulcsár Tibor, Zs. Nagy Lajos, Petrik József, Simkó Tibor és Tózsér Árpád.

Az induló fiatal költők adják ki 1958-ban a „Fiatal szlovákiai magyar költők” című antológiáját.

„Nyolcan vannak: a legfiatalabb nemzedék, a harmadvirágzás első érleltettjei...”

A fiatalok antológiája egyformán és egyszerre jelent örömet és csalódást. A csatlódás természetes következménye a felfokozott várakozásnak: azt hittük, csoda történik, a szorongás és a riadalom túlkompenzáltan szeret oldódni. Fiatal, induló költők nem jelenthetnek és nem hozhatnak, de létük, tényük a líraélet válságfordulóján mindennél nagyobb hitelt és realitást jelent. Ezért öröm, és ezt nem kisebbítheti a mérlegelés objektív eredménye.” (Fábry Zoltán: Harmadvirágzás)

Turczel Lajos előszavának tanúsága szerint, a nyolc fiatal költő „származás és műveltség tekintetében is közel áll egymáshoz: munkás-paraszt és népi értelmiségi szülők gyermekei, főiskolai hallgatók (5), tanítók (2) és újságíró (1).

Kiindulópontjuk a falu, a magyar falu. „A magyar nyelv sorsának történelmi biztosítéka, tegnap és ma egyformán: a falu, a nép. A magyar nyelv itteni sorsa a magyar falun áll vagy bukik. Csallóköz, Palócföld, Gömör, a Bodva-part, a nyitrai nyelvsziget és Bodroghköz falvai rejtik és őrzik a kincset: a nyelvjövőt.”

A szlovákiai magyar költők léte és jövője a szlovákiai magyar nyelv sorsától függ. Az antológiában Gyüre Lajos „A Tarca-parti fűzfához” beszélve, érzékelteti a költő, a nyelv és a nép egyazonos, egymásba folyó szerepét.

„Mi vagy te, öreg Lombtalan?
Hány vihar tépte ősz fejedet?
És mivégre állsz ott magad,
meddig tartod még őrhelyed?
Földet kötsz, ős humusz talajt!
De ha fiakat nem hozol,
és leomlik a Tarca-part,
magad vagy, s a víz elsodor!”

Fecsó Pál a faluhűség visszahúzó, megkötő erejéről ír. Versében a falusi legények és a tanító új viszonya, egy megváltozott élet bizonyítéka. Egy falusi tanító ennél többet nem adhat, nem mondhat. Ez maga a maximum: népszolidaritás, szocialista példa — frázis nélkül.

„Hatan az ágyra férnek,
kettő az ablakon trónol,
a padlón ül, akinek már
egy cseppnyi sem jutott a jóból.
Jó így együtt a kis szobában,
szíveink közelebb jutnak,
ellocsogunk földről, leányról,

míg a percek halkan futnak.
 Néha bor nélkül, dalra gyűjtünk,
 meg — megrezdül a kályhacső,
 velünk dalol a Hold az égen
 s halkan ketyeg az idő.
 Majd könyvet visznek, elköszönnek,
 keményen megrázzák kezem,
 nem mondom, de tudják, érzik,
 hogy őket nagyon szeretem.”

Kulcsár Tibor már többet mer: az életfilozófia hangját próbálgatja. Még nincs egyéni világszemlélete. Erőssége a tájfejtés. Egyik legjobb verse az „Éjjeli utazás”. Simkó Tibor „Pólusok” című kötete 1967-ben jelent meg. A kötetet kísérő szövegben a következőket olvashatjuk: „Programszerű makacssággal épp a legkötöttebb hagyományokat követi.

Nem elég, hogy régi formákban gondolkodik, hanem sokszor, mintegy mutatóvív-ként, egy-egy ismert, klasszikussá érett és nehezen megismételhető formához nyúl kíváncsian s így egy kicsit az előd attitűdjét is átszippantja a maga költészetébe.

Mi az mégis, ami jellemzővé, Simkó-verssé tesz egy-egy ilyen kísérletet? Elsősorban az, hogy minden megoldott forma mélyén ott dübörög a költő robosztus ereje.”

Az eddig tárgyalt költőktől hangvételben és hangszerelésben, versformában és mondandóban Simkó Tibor elkülönül. Formaművész.

„Jó lesz a bús, könnydús anyaföld melegén, hazaérve
 hallani zsongani a sást, csengeni víg patakon,
 mondják bajnokaként felszállni s csillagos égre
 s fényt, fényt szórni, reményt, végig a szent sarakon!
 Mert amiért ezerévek rendjén hullani kellett,
 békét hirdet a hant, féltve borulva fölem.
 a száz nép álmai összefonódnak a Duna mellett
 ős-örök itthoni táj véres, drága ölen.”

Ez a Simkó vers a magyar költészet (A tegnap elégiája) Duna-vallomásait gazdagítja.

Zs. Nagy Lajos versei a nyolc fiatal költő antológiájában még keveset árultak el későbbi fejlődéséből. Első önálló kötete az **Ének a tisztaságról** (1964). Második verseskötete: **Tériszony** (1968) a szlovákiai magyar líra jelentős nyeresége, Egri Viktor szerint „ünnepe”. E kötet versei groteszk világlátásról, ironikus hangvétellről tanúskodik:

„Tűrhető tüzekben pörkölődünk;
 angyalaink
 bocsánatkérő arccal
 ütlegelnek,
 finom csipesszel,
 ájtatos hümmögéssel
 tépik a nyelvünk

Fájdalmunk
 kivirágzik, mint az eperfa,
 s mézédés,
 füstös
 szitkokat terem.

(Purgatórium)

„A nyolcabból még ketten vannak: Cselényi és Tózsér. És ezzel új fejezetet kezdünk. Bennük látjuk és tudjuk e nyolcas kar két vezérszólámát, szólistáját. Ők azok, akik ez indulást summázzák és művészi hittel igazolják. Cselényi a kötet elején és Tózsér a végén egymásra hangolt nyitánnyal és záró akkorddal szinte összefogón ke-retezik az együttes egészét.” (Fábry: Harmadvirágzás, 218. l.)

1958-ban a „Fiatal szlovákiai magyar költők” című antológiában tűnt fel Tózsér Árpád, s azt ott bemutatkozó nyolc költő közül az irodalomkritika már akkor is őt tartotta legtehetségesebbnek „A világgá — tágulás pattanó dinamikája — a leülepedettség ellenszere — a képelevenséget szinte belénk marja. A gesztus-mondatok plasztikus hűsége a férfimozdulat világlendületét realizálja” — írja róla Fábry Zoltán. (Harmadvirágzás, 216. 1.)

Tózsér Árpád első önálló verseskötetére jó néhány évet várt az oivasók költészetkedvelő része. 1958-ban — amikor a fiatalok antológiája, s abban Tózsér 18 verse is megjelent — Tózsérnek már volt annyi versanyaga, hogy egy karcsúbb kötet kitalálva volna belőle. A költő katonáskodása és a közismert kiadópolitika következtében az első Tózsér-kötet csak 1963 derekán kerülhetett a közönség elé „Mogorva csillag” címmel. A kötetben több mint tíz év termése fekszik, ennek ellenére is a kialakulás, forrás kötetének tekinthetjük. A kötetben a szuggesztív önjellemző verseken kívül (Ferfikor, Lángpiros arccal, Keseredetten, Kárhozat, stb.) számtalan olyan önéletrajzi vonatkozást s családtörténeti utalást találunk, amelyekből teljes lírai önéletrajz és családi krónika állítható össze.

„Mogorva csillag,
apám, bocsáss meg,
bocsásd meg zordon
kegyetlenségem,
de hogyha téged
beszéllek, mondom
magam is, a te
életed éltem.
Az lettem én is,
mogorva csillag,
testem parancsol
írnom, elégszem,
víg ösztönökkel
nem szaporodtam.
Apám, örököd
nehéz, de élem.”

(Mogorva csillag)

A kiadó jegyzete a szlovákiai magyar irodalom „dühöngő fiataljának” nevezi Tózsért, s nem ok nélkül.

Smaragd makkosban vadkan csörtet,
tapodva rengőn a szűz földet.
Nincsen erkölce, csak vad vére.
Nincs könyör benne
— szeresd érte.

Amennyit szűköl, annyit tombol,
s mindig napfényes rétre gondol.

De ha kijön a rengetegből,
kerekre tágult szemmel eldől.
Nem tud betelni a csodával,
hogy még van rét, és van madárdal.

S rohanna, futna ő is arra,
a felismert „kell” visszahajtja:
Hogy majd örökre elhagyhassa,
csörtet vissza a vérbe, gazba.

A Mogorva csillag szerzője született realista költő. Realizmusa azonban nem a fényképező és empirizáló realizmus fajtájából való. Ez a realizmus konok elszántsággal fenyegeti a valóságra kövesedett burkot és a „lemállott takaró” alól kíméletlenül önkínzó őszinteséggel tárja fel a „nyers való”, a sima felszín alatt vajúdo „kúszált és tépett ideghalmot” — írja róla Turczel Lajos (Írás és szolgálat, 204. l.).

A kötet anyagának nagy része, legalább négyötöde az „illyési korszak” szülötte. Ennek a korszaknak hatása észrevehetően átnyomult az új hatásokat is tükröző **Fémek ideje** ciklusba is. E kis terjedelmű ciklus nagy erejű, de felerészben még heterogén felépítésű és összetételű verseket tartalmaz.

A **Kettős úrben** (1967) című Tözsér-kötet széleskörű irodalmi vitát és elismerést váltott ki.

Tözsérnek irodalomkritikai és publicisztikai tevékenysége is jelentős. Erőteljes és színes riportjain s a Hétben közzétett és termékeny vitát kibontakoztató, szenvedélyes vitacikkein kívül több olyan figyelemre méltó recenziója, irodalomkritikai, irodalmi- és kultúrpolitikai írása jelent meg, amelyek érzékeny tollú és határozott ítélőképeségű esztétát és publicisztát ígérnek. Elméleti írásainak gyűjteménye: **Az irodalom valósága**. (1970)

Tözsérrrel együtt jelentkezett a nála szertelenebb és szélsőségebb **Cselényi László**, aki az utóbbi években nem publikál újabb verseket. Két verseskötete: **Keselylábú csikókorom** (1961), **Erők** (1965) a modern formákkal való kísérletezés, a világirodalom legújabb áramlataiba való kapcsolódás szándékát bizonyítja.

Cselényi László ahhoz a költőtípushoz tartozik, amely nem elégszik meg azzal, hogy intim érzéseit és gondolatait alkalmilag eldalolja, de tudatosan arra törekszik, és belső erőitől hajtva arra kényszerül, hogy ötletének problémáin, önlelkének forrongásain keresztül a nemzedékére vagy egész korára jellemző életérzést, világhoz való viszonyulást is kifejezzon. A korkifejező szándék és indulat Cselényi költészetének alapvető vonása. De Cselényinek több olyan verse is van, amelynek ő az egyedüli alanya és tárgya. Ilyen például a kötet címadó verse: a **Keselylábú csikókorom**, a **Metamorfózis**, vagy a **Vándordal**.

. . . szervusz világ, isten veled kis házikó,
ahol születtem, rét, folyó, én már örökre elmegyek,
az is lehet, többé talán sohasem halljátok híremet.
S mentem, szédült a föld velem, tájak jöttek meg emberek,
keringőzött a kék világ, s éreztem, néha megremeg
a föld, a híres rónaság mérföldcsizmás lábam alatt,
(Vándordal)

Az útkeresést, amelyről a **Legenda az ifjúság vizéről** című nemzedékversében beszél, az ő heves újítástörekvését, formakeresését is jól példázza:

Töpreng az ifjú szenvedély, markában érzi a tavasz
minden kegyét, a szenvedést, az örömet, a bűt,
dalol, zokog, ábrándozik, köszönti a szép, sugaras
tavaszt, s nagy kételyek között keresi, hol az út.

Az önarcképet és fejlődésképet nyújtó versek között a **Próbaszüret** a legerőteljesebb, a fiatalok antológiájában **Számadás** címen szerepelt.

A vers önjelét, tüzeit az az ars poeticaként megfogalmazott hivatástudat képezi, amelyhez a próbálkozó költő a költőiség kételyeivel viaskodva eljutott:

Ember vagyok, küzdenem kell végig a harcot,
rímmel, ha másképp nem lehet, hasonlatokkal szedni markot,
rügyfakasztó ritmusokkal kényszeríteni a csatára,
irtani a dudvát, a gatz, magot dallal csalni kalászbá.
Az élet rossz, a sors gonosz, de az ember, a fejlett állat,
azért lobbant föld sorából fénné, ésszé, azért von vállat
istenre is, mert van hite megváltoztatni a világot!

Cselényi költészetének legimponálóbb vállalkozásai, útra indító kötetének legfigyelemreméltóbb darabjai: a mai ember életérzését kifejezni akaró nagy verskompozíciók (Nap-ének, Kárhozott nemzedék, Énekek éneke), és a szerelmi témákat feldolgozó terjedelmes lírai-epikai költemények (Virág Anna, Csallóköz virága). Az élet-

érzést kifejező versek közül a **Nap-ének**, fogyatékoságai ellenére is, lenyűgöz, felkavar és magával ragad. Őselényi fel tudja tárnai a mai ember életérzésének, világhoz viszonyulásának filozófiai és érzelmi komponenseit.

Az utóbbi években ismét új lírikusok tűnnek fel: Gál Sándor, Tóth Elemér, Batta György, Bárczi István.

A „nyolcok” antológiájában még nem szerepelt, de 1964. óta már több kötetet is adott ki a hatvanas évek egyik legtehetségesebb költője, Gál Sándor. Ő is modern költői formákkal és szabad versekkel kísérletezik. Verseskötetei: **Arc nélküli szobrok** (1964), **Napéjegyenlőség** (1966), **Szabad romlás** (1969), 1968-ban lírai motívumokban gazdag elbeszélésgyűjteménye jelent meg **Nem voltam szent** címmel.

Gál Sándoréhoz hasonlóan modern versformákkal és életszemlélettel találkozunk **Tóth Elemér** versesköteteiben: **A halak a mélyben úsznak** (1965), **Ketten** (1966).

Batta György: **Virágot nyit a puskacső** című verseskötete 1965-ben jelent meg. Friss költői nyelven és üde, bájos képekben formálja meg Batta György a gondolatait. Eredeti képei alkalmasak rá, hogy a megszokott témákat megfrissítsék, új köntösbe öltöztessék, így egyénítve a világot a költő lelke és akarata szerint. Van verseiben valami fiatalos szertelenség, de ez többnyire már ebben a kötetben is költői merészséggé szelídül. Egy gyermeken tisztá és őszinte emberi lélek vall itt önmagáról, és kíván az embereknek, a világnak harmóniát.

Az elmúlt húsz év lírai reprezentánsai költeményeiből 1966-ban **Szélkiáltó** címmel lírai antológia jelent meg.

Líránk legújabb hajtásának vizsgálatakor megállapíthatjuk, hogy egyre nagyobb tért hódítanak a modern kifejezőeszközök, szemben a hagyományos, realista-romantikus stílussal.

A legfiatalabb költő nemzedék: Aich Péter, Keszeli Ferenc, Kmeczkó Mihály, Kulcsár Ferenc, Mikola Anikó, Németh István, Sztáisi Ferenc, Tóth László, Varga Imre és Bari Károly költészetét szintén a modern kifejezési eszközökkel való kísérletezés és a korszerű életszemlélet jellemzi. **Egyszemű éjszaka** címmel (1970) fiatal szlovákiai magyar költők antológiát jelentetnek meg. A borítólapon ezt olvashatjuk: „Egyszemű éjszaka — viszonylag hosszú várakozási idő után — most egy új poétacsoportot indított útjára, mely (ha a költők életkora eltérő is) a csehszlovákiai magyar költészet legfiatalabb nemzedéke . . . De annyi tény, hogy ez antológiában nyújtott teljesítményükkel olyat alkottak, ami mindenképpen figyelemre méltó és vitára sarkalló. Formakultúrájuk, világlátásuk és kifejezési módjuk költőnként más-más, és művészi alapállásuk merőben eltér az előző nemzedékétől.”

Az **Egyszemű éjszaka** bevezetőjében Tózsér Árpád így elemez: „Tóth László versében (Történelemtény saját használatra) az egyszemű éjszaka metafora a mitológiabeil Küklopszot idézi, de antológia-címmé emelve, kilenc fiatal költő verse elé állítva általánosabb, gazdagabb jelentést nyer. Egyszerre fejez ki hitet és nihilt, reményt és reménytelenséget, magányt és közösség utáni vágyat. Az utána következő versek az éjszakát egyfajta társadalmi gyökerű magány, az egyetlen szemet pedig a költészet jelképévé emelik. S ebben a magányérzésben s a költészetbe vetett hitben egységes ez az egyébként eléggé heterogén csoport. Verseikről szólva vizsgálódásaink kiindulópontja legyen most ez a homogenitásuk és heterogenitásuk . . .

Az ő verseiben hiába keresnénk „osztályharcos, világnézeti vagy politikai” problémákat, de bármilyen egyéb irodalmon túli szándékot is, magányuk feloldását kizárólagosan a szótól, a költészettől várják.

Tóth László és Németh István verseitől csak módszerben különbözik Aich Péter és Mikola Anikó. Míg emezek költészete valóban a „jel és szándék” lehetséges találkozása, addig az ő versviláguk tudatosan szerkesztett. A meglepő az, hogy világuk a megszerkesztettség ellenére is magány, ember-nélküliséget sugall. Kmeczkó Mihály magánya pl. egy embertelen „holdtájbán” objektivizálódik. Aich Péter verse is a holt tájat revelálnak, csak ebből a tájból még a „kövek” is hiányoznak. Ha Aich Péter verseiben a természet csak emlék, Mikola Anikó költészetében annál inkább valóság. Mikola Anikó versei az antológia „jó tettei”, nagy műgonddal és szuverenitással készült alkotások.

Egri Viktor bírálata alapján Mikola Anikó a kötet legegységibb hangú, már költőnek mondható jelentkezője. **Az éjszaka dala** című versének néhány, tiszta, költői sorát idézem:

Utaimon árnyékok sietnek,
csendes völgy kígyók fészke lett.
A fényt a gyökerekbe rejtem,
ne lásd, a keselyűk hogy születnek,
hogy lesznek kövekből tigrisek,
fűszálakból bilincsek,
szziromból dárdahaegy.

Gyíkok sebére mérget öntök,
lezárom szelíd szemüket.
Minden ritka kis otthont felégetek
és felgyújtok minden
hallgatag tetőt.

Bezártam kapuimat,
Ne keress bejáratot.
Ez most az én birodalmam.

Mikola Anikó költészete emberközpontú, félelmeket és emberfélést talállok benne — ezért nem hangol le, inkább megrendít helyenként tragikumával:

Nem vagy te só
nem vagy kenyér
keserűbb vagy
a józan reggeleknél
átnézel az almafák fölött
s a hegyek lehajtott fején.
Most téged is elért a tél
s a mérge még töményebb
forrásod vizében.

(Szerelem)

Az adekvát szó keresése, plusz egyfajta lázadás jellemzi Keszeli Ferencet, Tóth Lászlót, Varga Imrét és Kulcsár Ferencet, Keszeli Ferenc lázadása a legtakarátlanabb, de nem fogalmilag, hanem groteszk képekben realizálódik:

mert nem látod
az aszfalt alatt a folyót
s nem tudod
hogy pacallevest mérnek
minden pillér mögött.

(Apróbb lázadások)

Groteszkjei sokkal szomorúbbak, mint mesteréé, Ladányi Mihályé, mint ahogy ki-vertsége is más jellegű.

Varga Imre magatartása hasonló: nem egy eszme, hanem valami fátumszerű passzivitás jegyében ironizálja hősét (azaz önmagát). Varga Imrének tudatosan választott életformája a passzivitás. Versei nem a filozófiai általánosítások segítségével, hanem kizárólag a tapasztalás útján közelednek a társadalomhoz, világhoz. S itt, ezen a ponton haladja meg őket Tóth László. Alaptörékvése neki is a magány benépesítése, azaz poetikus feloldása, de ő — szemben társaival — nem az egyetlen lehetséges feloldásra esküszik. Tóth L. költészetére jellemző még az egymás mellé rakott ellentétek. Eredménye: felfokozott dinamika, mozgalmasság, a tárgyakkal olyan állandó zuhogása, amelyek során a képek egymást hatványozzák, helyzeti energiájuk egységes áramkörbe kapcsolódik, s végül is a költő egyetlen magánya a világ több értelmiségében látszik feloldódni.

Az **Egyszemű éjszaka** különben olyan verseket tartalmaz, amelyek 1969. előtt íródtak, s azóta a jelentkezők legtöbbje modorossága javát levette, előbbre lépett. A Versbarátok Körének idei, minden bizonnyal legvitatottabb könyve Mikola Anikó:

Tűz és füst között c. kötete lesz. Mikola önálló kötetét teszi az olvasók asztalára. Azóta bizonyára valamennyien megismerték a tavaly tavasszal oly csillagszerűen feltűnt — nálunk évekkel fiatalabb — Bari Károly lírája. Egyszerű vallomásának néhány sorát idézem:

„Olyan verseket szeretnék írni, amelyek napjaink gondjáról, az emberekről, rólam, az eltítkolt és a világ elé tárt vágyainkról, egyszerű örömeinkről, szép virágokról szólnak.”

Bari K. fajtája évszázados szenvedéseiből és kötöttségeiből nem letörtséget sző csillagálmodozásaiba, hanem szabadulni akar tőlük, visszavágyik ugyan emlékei közé, de köti, előre küldi a jövő testvéreit.

Bari Károly ismeri a helyét a világban, rögzíteni tudja szédületeit — lírája az új magyar költészet legnagyobbjaihoz kötődik, ami korántsem jelent tegnapi, s utánzást — írja róla Egri Viktor.

A szimplán, fogalmilag felmutatott ész eltűnt a mi fiatal költőink verseiből is. De ha „felszívódott” költészetünk anyagába, a „személytelenbe”, akkor verseik nem érthetetlenek, csak megértsük „irodalmibb” kritikát igényelne, mint az eddigi szlovákiai magyar irodalomkritikai gyakorlat.

Hogy az Egyszemű éjszaka c. antológiában bemutatkozó ifjú költők igazi költői egyéniségekké fejlődnek-e, azt majd tehetségük és az idő dönti el. Az Egyszerű éjszaka megjelenése sokáig gyönyöző vitát kavart, ahogy ez megtörtént 1958-ban **A fiatal magyar költők antológiája** kiadása idején is. Időszűrűnek és hasznosnak találom a fiatal tehetségek támogatására irányuló olyan írásokat, polemikát is, mint **A fiatal költészetért**, **Fiatal költők** a szó, **Fiatalok** avatása, **Veszélyek**, **buktatók**.

Nem hiányzik témátámogatásukra irányuló őszinte, a jó tanács sem:

Szeretném fiatal költőink figyelmébe ajánlani — ha még nem ismernék — Andrej Voznyeszenszkijnek a Verses posta ciklusa előszavában írt sorait:

„A formalizmus, a cifrázkodás: hülyeség. A vers legyen olyan, mint a modern épület: logikus konstrukciójú, csupa fény, könnyedség, mélység, legyen egészen az embernek való!”

Azért idézem itt Voznyeszenszkijt, mert a fiatal szovjet költőnemzedék közt őt tartják a „legköltőibb” költőnek; az ő „csiszolt, zárt, tisztá szerkezetű költészete” példaképe lehetne a mai fiatal lírikusainknak is.

És végül: a költő nem ír a maga kedvtelésére — csupán önmagának.” (Egri Viktor)

A csehszlovákiai magyar költészet a cseh és szlovák költészettel vállvetve teljesíti azokat a feladatokat, amelyek a fejlett szocialista társadalom építésében a kulturális forradalomban és a békeharcban reá hárulnak. Emellett tükrözi a csehszlovákiai magyar etnikum sajátos nemzeti arculatát és népi kultúráját, ápolja, fejleszti anyanyelvünket, a magyar nyelvet, Irodalmunk ugyanakkor az egyetemes magyar irodalom szerves része, amellyel nyelvi és hagyományközösségben, hazánk szocialista irodalmával pedig tematikai és eszmei közösségben van. Irodalmunk (költészetünk) nyelvi tisztaságát és korszerűségét éppen a magyarországi irodalommal (költészettel) való kapcsolat bizonyítja. Ezenkívül irodalmunk vállalja a híd, a kölcsönös közvetítés szerepét a szlovák, a cseh és a magyar irodalom között.

Míndez csupán betekintés, ízelítő a „Harmadvirágzás” csehszlovákiai magyar lírájába.

Ezt az utat igazán érzékelhetővé, érthetővé, azonban a művek olvasása teszi, s közben kialakul bennünk az a meggyőződés, amelyet a nagy olasz költő, Petrarca így fejez ki: „A könyvek barátaim: társaságuk végtelenül kellemes.”